

Олена Скрипник

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВЛАДИ ПІСЛЯ ВИБОРІВ

*Стаття присвячена дослідженню проблеми особливостей становлення влади в післявиборчий період, способам розкриття ефективності влади, визначення недоліків в українській політичній системі та шляхів оптимізації її. **Ключові слова:** влада, ефективність влади, виборчий процес, політична система, передвиборча програма.*

***Olena Skrypnyk. Effectiveness of the government after the elections.** This article is dedicated to the issue of postelectoral period in public administration, methods of government effectiveness analysis and failures in Ukrainian political system, as well as methods of its optimization. **Keywords:** authority, government effectiveness, elections, political system, electoral programme.*

*Коли народ боїться владу — це диктатура,
коли влада боїться народу — це демократія,
коли ніхто нікого не боїться — це анархія...
Невідомий автор*

Влада — це основний предмет політичної науки. Актуальність дослідження її ефективності, особливо в Україні, з часом не зменшується, а навпаки, що далі, то стає все більш запитаною в політичній науці. Аспект ефективності влади після виборів менш досліджений, ніж ефективність влади загалом, проте він заслуговує пильної уваги як науковців, так і політтехнологів. Адже це лише ілюзія виборців, що після виборів політична боротьба закінчується. Як сказано у відомому анекдоті, зустрівшись двоє політтехнологів із основних партій в Америці, один мовить, що в них (за три роки до виборів) виборча кампанія у розпалі, а інший відповідає, що вони і не припиняли готуватися до виборів. Основна думка анекдоту: перманентна піар-кампанія — запорука позитивного результату на виборах. Найцікавіше полягає в тому, що виборча кампанія працює також на те, аби приймати ті рішення, які викликають позитивні зрушення в економіці, різноманітних сферах життя суспільства. Так що розумна конкуренція між основними партіями України, що загострюється останнім часом, — це шлях до позитивних зрушень.

Актуальність цієї статті зумовлена такою особливістю українських виборів, як відсутність обґрунтованих і реалістичних політичних програм. Максимум, що можна прочитати — популістські заяви чи розмиті декларації на кшталт: ми розв'яжемо економічні проблеми України в найшвидші терміни тощо. Таке враження, що політики сперечаються, хто пообіцяє більше. Аналогічні заяви нічого не вимагають ані від політика, ані його команди, проте виборці все одно голосують за кандидатів, зважаючи на їхню популярність чи харизму.

Подана стаття присвячена поняттю влади та її різноманітним формам/типам, особливості її реалізації у нашій країні. Висвітлюються питання ефективності влади, особливо після виборів, навівши приклади із досвіду сучасної України.

Владу можемо розглядати як історичний та суспільний феномен. Влада — це не лише теоретична конструкція. Дослідники скоріше домовляються про значення, яке вони вкладають у це поняття, аніж надають її визначення аксіоматично.

Візьмемо для прикладу поняття влади, як воно визначалося тисячі років тому і тепер. Звернемо увагу на те, що влада — поняття аж ніяк не статичне і одновимірне. Влада може бути сильнішою, слабшою чи навіть безмежною. Наприклад, у Стародавньому Римі розрізняли владу *imperium*, якою володіли лише претори (найвищі чиновники) і *potestas*, яким володіли всі інші магістрати, а владою *imperium militare* (безмежна влада) могли користуватися лише диктатори — екстраординарні магістрати, але на період не довше 6 міс.

Також розрізняють владу архе і кратос. Архе — влада володаря-батька, тому — монархія, патріархія і навіть олігархія (ставлення до влади підданське, очікування благ згори), кратос — влада участі (демократія, аристократія і навіть охлократія!). А можна ще зробити розрізнення влади як *power* — влада сили, і влади *authority* — влада переконання.

То що ж таке влада? Безмежне володіння діями інших людей з примус до виконання своїх дій чи все-таки переконання? За визначенням М.Вебера, влада — це ситуація, коли особа А силою переконання або примусу змушує особу Б виконати свою волю, навіть коли особа Б цього не хоче. В сучасному, демократичнішому визначенні, влада — це можливість особі А втілювати інтереси групи Б, яка делегувала А до певного органу. Тобто це визначення змінюється, по-перше, змістовим наповненням: на зміну зівставленню особа-особа приходить особа-група і поняття спільного інтересу [1]. І у визначенні М.Вебера, і у визначенні більш сучасному бачимо спосіб виконання влади: в одному випадку — змусити особу Б піти проти своїх приватних інтересів, в іншому — групі довірити особі А представляти їхні спільні інтереси. Як відступ від власних інтересів, так і делегування групових інтересів, їх визначення, довіра індивідуума до влади визначаються легітимністю конкретної влади. Як у Давньому Римі надавалася преторові право безмежного правління (хоча і з часовим обмеженням), так і в монархії правитель мав право здійснювати свою волю. І це не викликало ані подиву, ані невдоволення, навіть навпаки — таким був порядок, такі рішення і стан речей підтримувався населенням (з причин підданської політичної культури або традиційного ставлення до державної влади). Так і в демократичному суспільстві існують способи легітимації рішень, які приймаються владним органом чи особою. Одним із таких способів легітимації є інститут виборів. Він надає особі в очах населення екстраординарних прав щодо загальносуспільних цінностей, рішень та діяльності.

Влада, за одним із визначень, є визнаною, легітимною впливовістю [5, с. 49–50]. І якщо легальність випливає із процесу виборів, то легітимізація влади спостерігається саме в післявиборчий період, в час прийняття владними органами рішень. З найбільш поширених поглядів на легітимність влади можна назвати теорію природного права, за яким влада трактується з позиції розуму. А в зміст поняття «легітимність» вкладалися такі ознаки:

- визнання конкретної державної влади суб'єктами внутрішнього політичного процесу та міжнародною спільнотою;
- здатність політичної системи викликати й підтримувати переконання людей у тому, що існуючі політичні інституції є саме тими, що найбільше відповідають цій системі;
- формулювання й визнання сукупності норм та цінностей, які створюють право одних на панування, на визначальний вплив, насильство, примус;
- визнання законності влади, її правомірності;
- виявлення готовності людей підкорятися їй і бути відповідальним перед нею [4, с. 27–28].

За раціонально-бюрократичним підходом, усі особи є рівними між собою, отож, виникає природне запитання щодо необхідності легітимації того, що одні мають більше можливостей та прав вказувати іншим, що робити. С.Рябов зазначає, що із другої половини ХХ ст. формується ширший погляд на феномен суспільної влади і по-новому ставиться питання її легітимації. Вже не як право на насильство, а як здобуття відповідальності окремої волі щодо волі загальної [4, с. 27]. Серед авторів, які належать до «нової» когорти дослідників цього явища, відомі Ю.Габермас, М.Фуко (в основі теорій — комунікація як основна дія, легітимація також відбувається в процесі комунікації), Х.Арендт (нормативний напрям у політичній науці), Д.Істон (структурний функціоналізм), М.Дюверже (інституційний напрям).

У контексті цих напрямів можна розглядати вибори як комунікаційний процес — спосіб артикулювання інтересів, як боротьбу ідеологій, і як процес заміни елементів структури, і як інституцію в політичній системі.

Суспільство не може існувати без делегування права вирішувати ключові питання загальносуспільного устрою окремим членам суспільства. Адже система безпосередньої демократії за сучасного стилю життя та кількості населення навіть в одному місті неможлива і неідеальна. Задля того, аби процес делегування зробити

постійним у довгостроковій перспективі та таким, який не заважає у короткотривалій (щодо вирішення конкретних завдань вибори не є сталим процесом, не відбуваються постійно стосовно кожної із поставлених проблем), виникла необхідність у виборах. Безглуздо описувати, як вони вперше проходили і на які питання обрані особи впливали в античності чи в інших державних формах. Навіть у додержавних формах суспільства можна знайти елементи виборчих традицій. Краще зосередимося на виборах у сучасному суспільстві. Яку роль вони відіграють та яке місце належить їм у політичному житті країни. За Й.Шумпетером, демократія — це суперництво еліт за голоси виборців. Тобто вибори постають однією із головних складових політичного процесу.

Вибори є історично зумовленим процесом відбору делегованих осіб від громади/групи втілювати їх інтереси та відображати на загальнодержавному чи місцевому рівні їхні думки, лобіювати ті рішення, які найбільше задовольняють цю групу. Вибори — це спосіб із гетерогенної маси індивідів відібрати тих, хто найбільш яскраво представляє частину із них (така собі вибірка), зможе здійснювати керування та визначати рух держави загалом.

З іншого боку, вибори не можуть становити основу чи визначальну частину політичного процесу. Вони є процесом відбору відповідальних чи найбільш відповідних до представництва осіб. Тоді як в Україні політику часто повністю зводять до виборів. Навіть кажуть, що населення від виборів до виборів живе наступними виборами. На щастя, останнім часом ця тенденція змінилася. Це сталося не лише через меншу політизацію населення, але і з огляду зростання вимогливості до влади. Зменшення політизації серед населення є, з одного боку, позитивним фактором: населення буде докладати більше зусиль у напрямі самостійного розвитку, а не лише «киватиме» на владу і чекатиме «подачок» з її боку. Тобто змінюється ставлення до влади: від патріархального (говорячи термінами М.Вебера), коли влада сприймається як вищий розум, під силу якому і нагодувати, і забрати їжу, і рішенням її підкоряються безсумнівно до критичного ставлення. З іншого боку — на шляху до громадянського суспільства, яке всі називають найвищим проявом демократії та найоптимальнішим способом співіснування приватної людини та публічної влади, — стоятиме саме політичний абсентеїзм, який щодалі, то збільшуватиметься. Вимоги ж до ефективності влади зростатимуть. І це втішає. Ринкова економіка, досвід повноцінного політичного життя сприяють

тому, що політика сприйматиметься такою самою сферою зайнятості, як і всі інші. І якщо работорговці вимагають від робітника ефективності виконання його роботи, то і від політика населення вимагатиме того самого.

Ефективність влади, ефективність політики — це властивість політичних дій, рішень, що відображають ступінь результативності цих дій, а також відповідність цих рішень, дій поставленим завданням [3]. У цьому визначенні сходяться воедино процеси виборчий та післявиборчий. Як можна говорити про ефективність влади, якщо попередньо не було оголошено про завдання, які ставилися перед владою. І якщо під час президентських виборів 2004 р. була зроблена спроба прописати хоча б мінімально поставлені перед владою завдання («10 кроків назустріч людям» В.Ющенко), то під час президентських виборів 2010 р. вже не було натяків на такі програми. З одного боку, дедалі очевиднішим стає декларованість таких програм, з іншого — прописати їх становить певні труднощі. Адже хочеться задекларувати розв'язання всіх проблем, а реальна ситуація така, що Президент (депутат, міністр тощо) має обмежені повноваження. Політики ж вважають, що, назвавши, скажімо, 100 проблем, які кандидат готовий вирішувати, прийшовши до влади, він охопить більший відсоток електорату і виграє вибори. Але це створює комічну ситуацію, коли обіцянки стають неправдоподібними. Дуже яскравим прикладом цього є програма А.Яценюка. Виняток у президентській кампанії-2010 становить хіба що А.Гриценко, який писав про конкретні кроки, які здійснюватиме Президент України та його канцелярія по приході до влади.

Відомий класичний алгоритм дослідження ефективності влади:

- 1 — вибір сфери дослідження,
- 2 — вибираємо проблему із зазначеної сфери, яка потребує розв'язання,
- 3 — реагування на проблему (проведення засідання, введення рішення, вживання конкретних заходів),
- 4 — результат (просто була переглянута проблема чи розв'язана),
- 5 — оцінка результату (наскільки серйозно виконавчий орган поставився до окресленої проблеми та які заходи були вжиті для розв'язання її) [3].

Також аналіз ефективності влади можна проводити за таким алгоритмом:

- 1 — оцінка за ступенем досягнення поставленої мети,
- 2 — оцінка результативності (результати планові і позапланові),

3 — вартість (розв’язання проблеми, вартість розв’язки — (скажімо, розв’язання проблеми могло принести певні доходи в бюджет)),

4 — оцінка ефективності попередньої кампанії (аналіз проблеми, проведення засідань тощо),

5 — оцінка за зведеним показником усіх критеріїв,

6 — оцінка політичного керівництва.

Проте в українській політиці названі алгоритми аналізів просто неможливо провести через брак інформації: фінансові звіти недоступні, точна інформація щодо вжитих заходів належить до внутрішніх документів відповідного міністерства і в звітах найчастіше дається дуже короткий опис дій. Але головною проблемою є відсутність попередніх даних. Неможливо проводити аналіз ефективності безвідносно до поставлених завдань. Відповідно, відсутність чіткої прописаної програми робить такі дослідження безглуздими та завідомо неперифікованими. Жодна гіпотеза не матиме свого підтвердження. Адаже можна маніпулювати не лише передвиборчими деклараціями, але і результатами діяльності після таких декларацій. Що таке «покращання життя вже сьогодні»? Здешевлення хліба? Фіксація ціни на молоко?

Передвиборча програма — не лише потреби у дослідженнях ефективності влади, це потреба та необхідність не так виборця, як політика. Передвиборча програма — це кістяк плану діяльності органу/особи, яка приходить до влади. Чомусь дуже мало людей, а ще менше політиків запитують себе, що вони робитимуть у разі перемоги. Перемога не виборах для них постає основною метою. Тоді як справжньою метою має бути втілення програми. Власне, цей момент відрізняє будь-якого українського політика або українську партію від партій, політиків Європи і США. Політична програма — це не просто вимога закону про вибори, це не спосіб отримати більшу кількість виборців (як бачимо на українському досвіді, програма зовсім непотрібна для перемоги). Програму, її деталізованість потребують перш за все політики. Нехай це буде внутрішній документ, і широка громадськість бачитиме лише окремі цифри з неї, але політикові, його команді буде в рази легше не просто здобути владу, але і утримувати її.

Що передбачає програма? З чим стикається політик, прийшовши до влади? В особистому щоденнику українського політика початку ХХ століття В.Винниченка натрапляємо на таку цитату: «Купую стільці, столи для Секретаріату, ходжу по магазинах, прий-

маю представників Вр(еменного) Правительства, чужоземних журналістів, видаю гроші членам комітету, розглядаю проекти різних організацій, що їх витворює «белетрист» Петлюра, пишу статті, веду переговори з робітничими і солдатськими депутатами за Дворець, слухаю поради всіх і кожного «брати в свої руки владу», скликаю на засідання Секретаріат і зношу стільці з інших кімнат Педагогічного музею, щоб було на чому сидіти. Кожний хапа мене, де попаде, і вимагає залагодження своїх справ: порадити, де купити книжок з історії, сказати, де живе Н.Н., прийняти на службу, сказати, коли будуть Українські Установчі Збори, наказати повітовому комісарові, щоб той не жив з жінкою прохача. Увечері, коли вертаюсь додому, швейцар повідомляє мене, що до моєї квартири добиралося 3-4 якихсь підозрілих військових з якоюсь таємною метою. А вранці і вдень одержую листи, в яких мене запевняють, що мене незабаром уб'ють автори цих листів за те, що я баламучу єдиний руський народ українством. Це називається український міністр. Правду сказати, я колись уявляв собі становище українського міністра трошки інакшим» [2, с. 272–273]. Може, діяльність сучасного міністра аналогічна? Хочеться посміхнутися. Звісно, що ні. То що ж має бути в програмі? У першу чергу, все має бути засноване на принципі виключного використання компетенції тієї посади, на яку претендує кандидат. Там має бути якомога деталізованіший аналіз сучасної ситуації, перелік основних проблем та дослідження кожної з них. Очевидно, такі програми вимагають більшого, ніж декларативні заяви на кшталт «Я розв'язу всі ваші проблеми, українці!». Проте такі програми вимагають в рази менших коштів, ніж витрати на рекламу. В той час як більш вимогливий український виборець, очевидно, буде значно лояльнішим до такого політика.

З іншого боку, спробуємо спроектувати психологічний стан особи, яка перемогла на виборах і вперше сидить на своєму робочому місці — після святкувань з командою, прес-конференцій, — нарешті опиняється наодинці у омріяному кабінеті. Мені здається, лише маючи чіткий план дій можна в цій ситуації відчувати щонебудь інше, окрім розгубленості і фрустрації. Чомусь на думку спадає ситуація, описана Дж.Ролінг у книжці для дітей «Гаррі Поттер»: коли черговий прем'єр-міністр обіймає посаду, вигравши вибори, у перший же день свого перебування він стикається із тим, що навколо нього існує ще один, паралельний світ, який, до того ж, втручається у життя простих англійців. Це його лякає.

І водночас — наглядно, в стилі міфу-казки демонструє: особа, яка приходить до влади, насправді так зосереджується на процесі виборів, що часто, а точніше, у більшості випадків навіть уявлення не має, що робитиме з нею. І завдання команди — не лише привести свого кандидата в обране місце, але і прорахувати перші кроки, які він здійснить. Вони мають бути виважені, продумані, а ще — записані в програмі. Інакше ж кандидат робитиме не зовсім те, що обіцяв, або зовсім не те, що обіцяв, або він мав програму дій чи план дій, і тоді виникає цілком логічне запитання, чому було не поділитися нею із виборцями. Цьогорічні вибори продемонстрували, що такий план діяльності є, оскільки дії новообраного Президента, їх швидкість продемонстрували підготовленість до перемоги команди. А проте основний електорат був не підготовлений до них. Громадськість не мала доступу до питань устрою діяльності політичного системи. Начебто делегування повноважень не має на меті поінформованість населення, а лише відсторонення його від вирішення всіх питань та проблем. Навряд чи такий підхід можна назвати демократичним.

Отже, актуальність порушеного питання не згасатиме до моменту чіткого та прозорого аналізу результативності діяльності влади, а це, в свою чергу, потребує прозорості в процесі виборів, наявності програми в кандидатів. Причому передвиборча програма необхідна і кандидатам також — як психологічний стабілізатор за мобілізаційного процесу зміни соціального статусу. Вибори і надалі слугуватимуть функції легітимності влади, тож мусимо діяти в напрямі їх удосконалення. Легітимність влади визначається суспільством. Українське суспільство стає дедалі політично освіченішим для того, щоб вимагати своєї більшої залученості в політичний процес і всебічної поінформованості.

1. Вебер М. Политика как призвание и профессия. (http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Hrestom/26.php)

2. Винниченко В. Щоденник. Т.1 (1911–1920) / Редакція, вступна стаття і примітки Г.Костюка. — Едмонтон — Нью-Йорк, 1980. — 500 с.

3. Нуждак О. Методологія дослідження ефективності діяльності виконавчих комітетів міських рад. (Науковий блог НаУ Острозька Академія <http://naub.org.ua/?p=1061>)

4. Рябов С.Г. Легітимація влади: до формування програми соціально-філософського дослідження //Наукові записки КМА: Політологія. — Т. 12. — С. 25–33.

5. Рябов С.Г. Політологія: словник понять і термінів. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2001. — 256 с.